

Novidades da Lei 9/2017 en materia de contratación electrónica: razóns dunha decepción

Novidades de la Ley 9/2017 en
materia de contratación electrónica:
razones de una decepción

Novelties on e-Procurement
in the 9/2017 Act: reasons
for a disappointment

EDUARDO GAMERO CASADO

Catedrático de Dereito Administrativo
Universidade Pablo de Olavide (Sevilla)
Conselleiro de Montero-Aramburu Abogados*
gamero@upo.es

Recibido: 09/06/2018 Aceptado: 12/06/2018

Regap

ESTUDIOS

Resumo: Tanto as directivas da cuarta xeración como a exposición de motivos da LCSP concédennlle unha grande importancia á contratación electrónica. Non obstante, o réxime que esta materia recibiu na nova lei é moi decepcionante, reproducindo a desafortunada sistemática de 2007 e relegando as principais normas na materia a unhas escasamente visibles disposicións adicionais (15.ª a 17.ª), deficientemente engarzadas no réxime xeral da Administración electrónica establecido nas leis 39 e 40/2015. O seu principal erro é imporlles a contratación electrónica a todos os operadores (públicos e privados) desde a entrada en vigor da lei, sen artellar solucións para os graves problemas presentes na materia: o efecto será un claro desequilibrio, pois as empresas veranse abocadas a usar o medio electrónico cando a Administración o desexe, sen que esta reciba sanción efectiva ningunha no caso de non prover as plataformas e os medios necesarios. Coméntanse ademais neste traballo outras novidades relevantes da lei en materia de contratación electrónica, como o réxime de identificación e sinatura, as notificacións, etc.

Palabras clave: Contratación pública, Administración electrónica, contratación electrónica, perfil do contratante, plataformas de contratación, catálogos electrónicos.

Resumen: Tanto las directivas de la cuarta generación como la exposición de motivos de la LCSP conceden una gran importancia a la contratación electrónica. Sin embargo, el régimen que esta materia ha recibido en la nueva ley es muy decepcionante, reproduciendo la desafortunada sistemática de 2007 y relegando las principales normas en la materia a unas escasamente visibles disposiciones adicionales (15.ª a 17.ª), deficientemente engarzadas en el régimen general de la Administración electrónica establecido en las Leyes 39 y 40/2015. Su principal error es imponer la contratación electrónica a todos los operadores (públicos y privados) desde la entrada en vigor de la ley, sin articular soluciones para los graves problemas presentes en la materia: el efecto será un claro desequilibrio, pues las empresas se verán abocadas a usar el medio electrónico cuando la Administración lo desee, sin que ésta reciba sanción efectiva alguna en el caso de no proveer las plataformas y los medios necesarios. Se comentan además en este trabajo otras

* ORCID 0000-0002-6734-8672.

novedades relevantes de la ley en materia de contratación electrónica, como el régimen de identificación y firma, las notificaciones, etc.

Palabras clave: Contratación pública, Administración electrónica, contratación electrónica, perfil del contratante, plataformas de contratación, catálogos electrónicos.

Abstract: Both the directives of the fourth generation and the preamble of the LCSP attach great importance to electronic procurement. However, the regime that this matter has received in the new law is very disappointing. The new Act reproduce the unfortunate systematics of 2007, and relegate the main rules in the matter to some scarce visible final provisions, that are not adequately linked to the general regulation of eGovernment established in Acts no. 39 and 40/2015. Its main error is to impose the duty to relate by electronic means to all the actors, public and private, since the entry into force of the Act, without articulating solutions for the serious problems present in the issue. As a result, tenderers will be obligated to use the electronic mean whenever Public Administration wants, but the latter will not have the effective duty of providing the electronic services required. This paper also discusses other relevant news on electronic public procurement, concerning eID, notifications, etc.

Key words: Public procurement, e-Government, e-procurement, buyer profile, public procurement platforms, electronic catalogues.

Sumario: 1 Encadramento: a decepcionante regulación da contratación electrónica na LCSP e o seu contexto. 2 Estrutura normativa da contratación electrónica na Lei 9/2017. 2.1 Sistemática da contratación electrónica na LCSP. 2.2 Ordenación do sistema de fontes aplicable á contratación electrónica. 3 A imposición do medio electrónico na contratación pública. 3.1 Alcance xeral da imposición do medio electrónico na LCSP. 3.2 A asimetría dos deberes segundo se trate da Administración ou do cidadán. 4 Puntos de acceso electrónico na contratación pública. 4.1 O perfil de contratante: un claro incremento da publicidade e o control da contratación pública. 4.2 As plataformas de contratación. 5 Identificación, sinatura e apoderamento electrónicos. 6 Presentación de ofertas e documentos. 7 Comunicacions e notificacións electrónicas. 8 Especialidades “electrónicas” nos procedementos xerais de adxudicación. 9 Novidades en materia de poxa electrónica e sistemas dinámicos de adquisición. 10 Catálogos electrónicos.

1 Encadramento: a decepcionante regulación da contratación electrónica na LCSP e o seu contexto

De entrada, teño unha opinión moi favorable respecto á Lei 9/2017, na medida en que supón un avance significativo en moitos temas quentes da contratación pública española, pero esa impresión non se debe, precisamente, ao xeito en que regula a materia en exame, que ao meu xuízo constitúe o maior punto negro da nova lei.

Todo canto de bo ten a LCSP procede das directivas traspostas, e non hai nela unha soa achega positiva de colleita propia, máis alá do referente ás plataformas de contratación, como veremos no seu lugar.

Este traballo ten dous obxectivos moi concretos: sistematizar os principais trazos e novidades que presenta a contratación electrónica na Lei 9/2017, de contratos do sector público, e comentar os principais efectos (beneficios e problemas) que poden derivar de tales novidades. Non se pretende, polo tanto, expor en detalle o réxime da contratación electrónica en toda a súa amplitude e potencialidade¹, senón centrarse nas consecuencias concretas que achega a nova lei.

1 Para un estudo máis detallado destas cuestións, poden consultarse os diferentes capítulos que analizan a materia en GAMERO CASADO, E., e GALLEGO CÓRCOLES, I. (dirs.), *Tratado de contratos del sector público*, 3 vols., Tirant lo Blanch, Valencia, 2018; GIMENO FELIÚ, J.M. (dir.), *Estudio sistemático de la Ley de Contratos del Sector Público*, Aranzadi Thomson Reuters, Cizur Menor, 2018; e CAMPOS ACUÑA, C. (dir.), *La nueva contratación pública en el ámbito local. Claves para una contratación electrónica y transparente*, El Consultor-Wolters Kluwer, Madrid, 2018.

A exposición de motivos da LCSP salienta a importancia que lle concede a esta materia, aludindo á “decidida aposta que o novo texto legal realiza en favor da contratación electrónica”. Non en van, puxéronse repetidamente de manifesto as virtudes que entraña o emprego dos medios electrónicos, informáticos e telemáticos na contratación pública, aspecto suficientemente destacado na doutrina² e no plano europeo³, incitando á xeneralización da implantación destes medios, aspecto sobre o que é innecesario abundar agora. O que si resulta pertinente é destacar a escasa coherencia desa proclamación da exposición de motivos co contido e o alcance que o legislador lle conferiu á regulación desta materia.

En efecto, o modo en que se acolle o réxime da contratación electrónica na Lei 9/2017 é moi decepcionante, concitando a crítica unánime de cantos ata agora se aproximaron á cuestión⁴. Son, en efecto, moitas as deficiencias que exhibe este corpo legal, como iremos debullando ao longo do traballo. Agora limitome a sinalar que subxace no texto unha visión sumamente pobre da contratación electrónica, seguramente ideada por persoas sen coñecementos técnicos (e que tampouco parece que tivesen o bo sentido de consultar con expertos en tecnoloxías da información), limitándose a adaptar os procedementos en papel con pequenas dimensións electrónicas, sen desprezar unha visión digamos autosuficiente da contratación electrónica, que, malia as proclamacións retóricas da exposición de motivos, se concibe como unha minúscula especialidade do réxime dos contratos, que nin sequera merece recoller os seus contidos esenciais no texto articulado, relegándoos ao rocho das disposicións-vagoneta. Pouco avanzamos neste sentido desde a Lei de 2007, como se a técnica e o réxime xurídico da Administración electrónica non tivesen evolucionado desde aquela, cando ademais a lei mereceu reproches similares á actual. E este atraso na contratación electrónica percíbese tamén na práctica, como demostra o feito de que outras economías menos potentes que

- 2 Véxase especialmente MARTÍNEZ GUTIÉRREZ, R., *La contratación pública electrónica*, Tirant lo Blanch, Valencia, 2015, pp. 31 e ss., pero tamén GALLEGO CÓRCOLES, I., “Contratación pública e innovación tecnolóxica”, *Revista Española de Derecho Administrativo*, n. 184, 2017, pp. 193 e ss.; PUNZÓN MORALEDA, J., e SÁNCHEZ RODRÍGUEZ, F., *La utilización de medios electrónicos, informáticos y telemáticos en la Ley 30/2007, de contratos del sector público*, La Ley, Madrid, 2009; DOMÍNGUEZ-MACAYA LAURNAGA, J., *Claves para una contratación pública electrónica eficaz*, La Ley-El Consultor-Wolters Kluwer, Madrid, 2011; FONDEVILA ANTOLÍN, J., *La e-Administración y la contratación pública, en especial la subasta electrónica*, CEMCI, Granada, 2013; GAMERO CASADO, E., “Las reglas generales de la contratación electrónica en la Ley 30/2007, de Contratos del Sector Público”, *Revista Andaluza de Administración Pública*, n. 71, 2008, pp. 103 e ss.; MORENO MOLINA, J.A., “Administración electrónica y contratación pública”, Piñar Mañas, J.L. (dir.), *Administración electrónica y ciudadanos*, Thomson-Civitas, Cizur Menor, 2011; e MEDINA ARNAIZ, T., “La apuesta europea por la contratación pública electrónica como buque insignia de la Administración electrónica”, *Revista Aranzadi de Derecho y Nuevas Tecnologías*, n. 22, 2010, pp. 69 e ss.
- 3 Véxanse especialmente o *Libro verde sobre a xeneralización do recurso á contratación pública na UE*, do 18/10/2010, COM (2010) 571 final, así como a Comunicación da Comisión ao Parlamento Europeo, ao Consello, ao Comité Económico e Social Europeo e ao Comité das Rexións, *Contratación pública electrónica de extremo a extremo para modernizar a Administración pública*, do 26/06/2013, COM(2013) 453 final. Aínda que tampouco poden pasarse por alto as abundantes referencias á conveniencia de impulsar os medios electrónicos que incorporan os considerando das directivas de cuarta xeración, e en particular a 2014/24/UE, así como a Comunicación da Comisión ao Parlamento Europeo, ao Consello, ao Comité Económico e Social Europeo e ao Comité das Rexións *Plan de Acción sobre Administración Electrónica da UE 2016-2020. Acelerar a transformación dixital da administración*, do 19/04/2016, COM(2016) 179 final. Sobre estas e outras iniciativas comunitarias, véxase a recente análise de MARTÍN DELGADO, I., “El uso de medios electrónicos en la contratación pública”, Gimeno Felíu, J.M. (dir.), *Estudio sistemático de la Ley de Contratos del Sector Público*, Aranzadi Thomson Reuters, Cizur Menor, 2018, pp. 1665 e ss.
- 4 Comezando polos traballos incluídos en GAMERO CASADO, E., e GALLEGO CÓRCOLES, I., *Tratado de contratos del sector público*, cit., podemos citar os seguintes: MARTÍNEZ GUTIÉRREZ, R., “Régimen general de la administración electrónica en la contratación pública. La presentación de ofertas electrónicas”, pp. 1910 e ss.; FONDEVILA ANTOLÍN, J., “La subasta electrónica”, pp. 2029 e ss.; e GALLEGO CÓRCOLES, I., “El Derecho de la contratación pública: evolución normativa y configuración actual”, pp. 135 e ss. Outras interesantes e igualmente críticas achegas son MARTÍN DELGADO, I., “El uso de medios electrónicos en la contratación pública”, cit., pp. 1672 e ss.; CASES PALLARES, J., “La contratación electrónica en el marco de la Ley de Contratos del Sector Público”, *Cunial. Revista de Estudios Locales*, n. 205 (monográfico sobre a nova Lei de contratos do sector público), 2017, pp. 34 e ss.

a española implantasen plataformas de contratación moito máis eficientes, como é o caso de Chile⁵ ou Portugal⁶.

2 Estrutura normativa da contratación electrónica na Lei 9/2017

2.1 Sistemática da contratación electrónica na LCSP

O primeiro indicador do nivel de técnica normativa que alcanza unha disposición é a súa estrutura sistemática. Unha disposición ben construída facilita o labor dos operadores xurídicos. E o primeiro dato que apunta á deficiente técnica normativa da LCSP en materia de contratación electrónica é a pésima sistemática que reciben os preceptos en que se regula esta materia. Catro aspectos son reprochables.

Primeiramente, o corpo principal da contratación electrónica regúlase nun lugar de escasísima visibilidade para os operadores: as disposicións adicionais 15.ª a 17.ª. Conforme as directrices de técnica normativa⁷, este tipo de disposicións incorporan “as regras que non poidan situarse no articulado sen prexudicar a súa coherencia e unidade interna”, e en particular, segundo a pauta 39 d) das directrices, nestas disposicións contéñense “Os preceptos residuais que, pola súa natureza e contido, non teñan acomodo en ningunha outra parte do texto da norma”. Esa é a consideración que merece a contratación electrónica para o noso lexislador (a pesar da rimbombante exposición de motivos): a de “preceptos residuais”. Pero, ademais deste erro de categorización, a LCSP conta cun estupendo título preliminar, cuxa denominación é “Disposicións xerais”, e non parece que teña difícil acomodo no seu seo un capítulo específico sobre o uso das tecnoloxías da información na contratación pública. En comparación, as directivas traspostas incorporan tales determinacións directamente no articulado.

En segundo lugar, cómpre lamentar a asistemática que presenta a secuencia das disposicións adicionais en comentario, pois a 16.ª debía aparecer en primeiro lugar, ao ser a de contidos máis xenéricos, situándose tras ela as outras dúas. A ordenación elixida polo lexislador introduce maior escuridade na materia, complicando a súa axeitada interpretación.

En terceiro lugar, é así mesmo lamentable a sistemática interna de cada unha destas disposicións, con regras que se repiten, preceptos redactados con parágrafos sen numerar (complicando a súa identificación e cita en calquera escrito) e cunha falta de rigor lóxico que novamente dificulta o labor do intérprete.

Por último, tamén chama a atención a desconexión destas disposicións co texto articulado, operando como se fosen un apósito inconexo e esgazable da lei á cal pertencen. Este desapego prodúcese bidireccionalmente: nin o articulado remite a estas disposicións, nin

5 Véxase a plataforma de compras públicas de Chile, *Chilecompra*, accesible en <http://www.chilecompra.cl/> (4 de xuño de 2018). O lexislador español podía tomar nota da chegada de GARCÍA JIMÉNEZ, A., “El sistema electrónico de contratación pública chileno: Chilecompra”, *Revista de Administración Pública*, n. 219, 2016, pp. 363 e ss.

6 Pódese acceder á plataforma de contratación portuguesa (con información sobre a lexislación aplicable) en <http://www.base.gov.pt/Base/pt/Homepage> (4 de xuño de 2018).

7 Resolución do 28/07/2005, da Subsecretaría do Ministerio da Presidencia, pola que se dá publicidade ao Acordo do Consello de Ministros do 22/07/2005, polo que se aproban as directrices de técnica normativa, BOE n. 180, do 29/07/2005.

viceversa. Así, cando se len as adicionais parece que non existan os perfís de contratante; ou cando se estuda o réxime das comunicacións e notificacións no recurso especial en materia de contratación (art. 54 LCSP) nada lle fai sospeitar ao intérprete que a D.A. 15.ª conteña regras esenciais para determinar o réxime xurídico de tales comunicacións e notificacións.

En definitiva, un lamentable despropósito cuxas consecuencias non son meramente literarias, xa que se resente a seguridade xurídica (principio esencial proclamado no art. 9.3 CE) e se prexudica o labor dos operadores xurídicos, ademais de xerar riscos innecesarios na axeitada salvagarda dos dereitos dos cidadáns ante as administracións públicas polas dificultades engadidas de interpretación que supoñen estes defectos de técnica normativa.

2.2 Ordenación do sistema de fontes aplicable á contratación electrónica

Ao escenario apuntado débese engadir o autismo normativo de que fai gala a LCSP, que se diría autosuficiente en materia de contratación electrónica, e non contén nin unha soa remisión ao disposto na Lei 39/2015, do procedemento administrativo común das administracións públicas (LPAC), nin na Lei 40/2015, de réxime xurídico do sector público (LRXSP).

É certo que xoga en todo caso a supletoriedade das normas administrativas aprobadas polo Estado en exercicio das súas competencias constitucionais sobre procedemento administrativo común e réxime xurídico básico das administracións públicas⁸. Neste sentido, chama a atención que a D.D. 4.ª LCSP unicamente evoque a aplicación supletoria da LPAC, cando tamén é aplicable a LRXSP, en toda a contratación do sector público, e non só no relativo aos medios propios personificados (como dá a entender esa disposición derradeira, apartado 3.º).

A cuestión non é menor, porque a aplicación supletoria desas normas é imprescindible para integrar certos aspectos que non aparecen regulados na LCSP nin foron obxecto de desenvolvemento regulamentario, e que se conteñen tanto na LPAC como na LRXSP. Por exemplo, parece claro que o réxime da identificación electrónica establecido no artigo 9 LPAC é perfectamente aplicable en materia de contratación electrónica, e tamén é evidente que a identificación e a sinatura electrónica do sector público polo que se refire aos actos do procedemento de contratación se rexen polos artigos 40 e ss. LRXSP na medida en que non exista un réxime especial en materia de contratación electrónica.

Así pois, para coñecer o réxime aplicable á contratación electrónica, deberase acudir en primeiro lugar á LCSP; en segundo lugar, ás súas disposicións de desenvolvemento; e, en terceiro lugar, ao dereito administrativo básico/común e ás disposicións de desenvolvemento deste último. Notarase que, malia o autismo normativo xa referido (a omisión de remisións recíprocas entre as leis de procedemento, réxime xurídico e contratos), en termos xerais non se producen antinomías ou supostos de colisión normativa, senón que as leis 39 e 40/2015 complementan a ordenación da materia. Só en casos puntuais, que indicaremos oportunamente (como é o réxime das notificacións electrónicas), se conteñen na LCSP especialidades que desprazan as leis básicas/comúns e fan inaplicables as súas determinacións.

⁸ Véxase especialmente MARTÍN DELGADO, I., “Contratación pública y procedimiento administrativo común: una reflexión general sobre el uso obligado de los medios electrónicos en los procedimientos de contratación”, *Contratación Administrativa Práctica*, n. 147, 2017, con abundancia de referencias. Unha detida análise do alcance da aplicación das normas do procedemento administrativo común nos procedementos de contratación pode verse en GIL CONDÓN, M.A., “La nueva regulación del procedimiento administrativo y su proyección e incidencia en los procedimientos en materia de contratación”, Gimeno Feliú, J.M. (dir.), *Estudio sistemático de la Ley de Contratos del Sector Público*, Aranzadi Thomson Reuters, Cizur Menor, 2018, pp. 1715 e ss.

Pola súa parte, as comunidades autónomas e as entidades locais non poderán desprazar este dereito básico/común composto polas leis 39/2015, 40/2015 e 9/2017 con disposicións propias en materia de contratación electrónica: só poderán complementar o composto normativo estatal por razóns de autoorganización.

Noutra orde de consideracións, pero para continuar integrando o sistema de fontes aplicable en materia de contratación electrónica, cómpre dicir que a LCSP articula varias remisións normativas: a D.D. 6.ª habilita con carácter xeral o Ministerio de Facenda e Función Pública para aprobar, logo de ditame do Consello de Estado, as normas necesarias para o uso de medios EIT; a D.A. 16.ª.1 f), parágrafo 2.º, dispón que o ministerio establecerá –así mesmo mediante orde– as condicións de utilización das sinaturas electrónicas nos procedementos de contratación do sector público; e o apartado 2.º desa mesma D.A. 16.ª establece que, mediante orde do mesmo ministerio, se definirán as especificacións técnicas para a utilización de medios electrónicos nos procedementos de contratación do sector público. O principal problema que formulan todas estas remisións normativas é a dificultade de predicarles carácter básico, debido ao humilde rango regulamentario mediante o que se contempla a súa aprobación: de conformidade coa xurisprudencia constitucional na materia (SSTC 77/1985, 203/1993, 225/1993, 385/1999, 213/1994, 102/1995, 174/1996, 197/1996, 207/2012...), cando se habilita a potestade regulamentaria para ditar normas básicas, é preciso reunir dous requisitos: 1) Que a habilitación e o carácter básico da norma remitida se establezan clara e expresamente; e 2) Que a norma remitente xustifique a remisión normativa polo carácter técnico da medida. Aínda que o primeiro pode resultar dubidoso, o segundo está claro que non se produce, o cal suscitará dúbidas de constitucionalidade no caso de que o MINFAFP dite disposicións de carácter básico empregando estas habilitacións normativas.

Doutra banda, no marco do réxime xurídico aplicable a cada relación contractual non se poden perder de vista as actuacións ditadas en cada contratación específica. As disposicións en exame permiten articular excepcións (p. ex., D.A. 15.ª.3, parágrafo 2.º, e D.A. 15.ª.4, sobre as que volveremos despois), ou remiten ás determinacións do órgano de contratación para concretar os medios informáticos e electrónicos que deberán empregar os licitadores. Neste sentido, é moi significativa a importancia dos pregos (en particular, o de prescricións administrativas particulares) para concretar o réxime xurídico ao cal se suxeitan as actuacións por medios electrónicos en cada licitación.

3 A imposición do medio electrónico na contratación pública

3.1 Alcance xeral da imposición do medio electrónico na LCSP

A LCSP imponse o deber de relacionarse por medios electrónicos a todos os licitadores (sexan persoas físicas ou xurídicas) e en todos os procedementos de contratación (sexa cal sexa o tipo ou contía do contrato) desde o mesmo momento da súa entrada en vigor. O primeiro que temos que dicir é que esta transcendental obriga non se proclama de xeito suficientemente visible para os operadores xurídicos, escamoteada como está nas profundidades asistemáticas das tres ínclitas disposicións adicionais. Así, a D.A. 15.ª.3, parágrafo 1, dispón: “A presentación de ofertas e solicitudes de participación levarase a cabo utilizando medios electrónicos, de conformidade cos requisitos establecidos nesta disposición adicional,” e a D.A. 15.ª.1, parágrafo 1, establece que: “As notificacións a que se refire esta lei se poderán

realizar mediante enderezo electrónico habilitado ou mediante comparecencia electrónica". Deste críptico xeito e sumando o efecto de ambos os dous preceptos, resulta que os licitadores teñen o deber de relacionarse (bidireccionalmente) por medios electrónicos a todo o longo do procedemento de licitación e adjudicación do contrato.

Un pouco máis pedagóxica é a exposición de motivos⁹, que advirte: "Xunto a todo o anteriormente sinalado, cómpre necesariamente aludir á decidida aposta que o novo texto legal realiza en favor da contratación electrónica, establecéndoa como obrigatoria nos termos sinalados nel, desde a súa entrada en vigor, anticipándose, polo tanto, aos prazos previstos a nivel comunitario". En efecto, as directivas permitían unha moratoria en relación con este punto (prazo de 30 meses), da que non se quixo servir o lexislador español, que fai gala neste punto dunha encomiable aposta de vangarda. O problema reside en que seguen sen resolverse gravísimos problemas implicados na relación obrigatoria por medios electrónicos, polo que esta triunfalista retórica lexislativa supón unha ilusoria temeridade, que a Administración acomete *pro domo sua*, consentíndose a si mesma todo tipo de salvagardas, pero postergando os cidadáns a unha posición lamentable, como veremos na última epígrafe deste apartado. Trátase, por outra parte, dunha aspiración inalcanzable, xa que os indicadores de implantación da Administración electrónica¹⁰ revelan que unha altísima porcentaxe de administracións públicas (especialmente as entidades locais de menor tamaño) carecen aínda dos medios e servizos electrónicos imprescindibles para a implantación de plataformas e ferramentas de contratación electrónica integral.

No último lustro asistimos a unha imparabile transfiguración do dereito a relacionarse por medios electrónicos nun deber¹¹. O fito que para tal efecto supuxo o artigo 14.2 LPAC, establecendo o deber de relacionarse por medios electrónicos a todas as persoas xurídicas e entidades sen personalidade xurídica, vese agora amplamente superado por esta universalidade do deber que consagra agora a D.A. 15.ª LCSP (de feito, xa se afirmou que, desde a entrada en vigor da LPAC, a relación electrónica era obrigatoria para as persoas xurídicas tamén en materia de contratación¹²), e iso malia os gravísimos problemas que vén suscitando para a cidadanía a relación obrigatoria por medios electrónicos, como profundamente expuxo Cotino¹³.

Deixando para máis tarde a análise da cuestión no referente ás comunicacións electrónicas (que teñen un amplo réxime específico directamente establecido na LCSP), centrámonos agora noutras implicacións do deber de relacionarse por medios electrónicos. Trátase,

9 Aquí titulada como "Preámbulo", cunha evidente infracción do artigo 129.1 LPAC, que reserva esta última denominación para os regulamentos. Aínda que a STC do 24 de maio de 2018 (rec. 3628/2016) declarara este precepto contrario á orde constitucional de competencias, débese reputar vinculante para o Estado.

10 Poden consultarse tanto na sección de indicadores como na de informes do Observatorio de Administración Electrónica, accesible no Portal de Administración Electrónica (http://administracionelectronica.gob.es/pae_Home/pae_OBSAE.html, 31 de maio de 2018).

11 Como expuxen en GAMERO CASADO, E., "Panorámica de la administración electrónica en la nueva legislación administrativa básica", *Revista Española de Derecho Administrativo*, n. 175, 2016, pp. 18 e ss.; e en GAMERO CASADO, E., e FERNÁNDEZ RAMOS, S., *Manual básico de Derecho administrativo*, Tecnos, Madrid, 2017, pp. 386 e ss., lugares aos que remito para ampliar as consideracións que consigno neste traballo.

12 Véxanse CAMPOS ACUÑA, C., "¿Contratación pública electrónica obligatoria? La visión del Proyecto de Ley de Contratos del Sector Público a la luz de la Ley 39/2015", *Contratación Administrativa Práctica*, n. 147, 2017; e YÁÑEZ SÁNCHEZ, G., "Contratación pública electrónica obligatoria", *El Consultor de los Ayuntamientos y de los juzgados*, n. 23, 2017.

13 Véxase a súa minuciosa análise da cuestión en COTINO HUESO, L., "El derecho y el deber de relacionarse por medios electrónicos (art. 14.2 LPAC). Asistencia en el uso de medios electrónicos a los interesados (art. 12 LPAC)", Gamero Casado, E. (dir.), *Tratado de procedimiento administrativo común y régimen jurídico básico del sector público*, tomo 1, Tirant lo Blanch, Valencia, 2017, pp. 476 e ss.

concretamente, da posibilidade de lles impor aos licitadores o uso de ferramentas electrónicas específicas que establece a D.A. 15.ª.6. Este réxime é aplicable en tipos contractuais concretos: contratos de obras, de concesión de obras, de servizos, concursos de proxectos e contratos mixtos con elementos destes, e consiste en obrigar os licitadores a que utilicen dispositivos ou ferramentas electrónicas específicas como modelaxe dixital da información da construción (BIM) ou similares. Trátase dunha previsión razoable en razón da modalidade contractual. Para evitar a fenda dixital e non erosionar a libre concorrência, a D.A. 15.ª.7 prevé que, mentres tales ferramentas estean xeralmente dispoñibles para os operadores económicos, se lles ofrezca aos licitadores medios de acceso alternativos apropiados, p. ex., a) O acceso completo e directo por medios electrónicos ás ditas ferramentas; b) A garantía de que se poida acceder ao procedemento de contratación mediante mecanismos de acceso provisionais; ou c) Unha canle alternativa de presentación electrónica de ofertas. Mentres non se impoña este deber concreto, debemos entender que se poden presentar as ofertas en todos os formatos admitidos polo Esquema Nacional de Interoperabilidade e as súas normas técnicas de desenvolvemento.

3.2 A asimetría dos deberes segundo se trate da Administración ou do cidadán

O que máis chama a atención da imposición do medio electrónico é a asimetría con que o legislador configura a cuestión, concedéndolle á Administración unha gran marxe para optar entre impolo ou non, pero entregando en todo caso os licitadores ao criterio establecido pola Administración. Prevense, concretamente, tres excepcións:

a) Por razóns de competencia, D.A. 16.ª.1: para evitar que a imposición do medio electrónico restrinxa o acceso dos operadores económicos producindo efectos discriminatorios.

b) Por razóns de carácter técnico e operacional, D.A. 15.ª.3, parágrafo 2.º: cando se requirirían ferramentas, dispositivos, aplicacións, formatos de arquivos, equipos ofimáticos, etc., non dispoñibles para os operadores, económicos ou para o órgano de contratación.

c) Por razóns de seguridade, D.A. 15.ª.4: para a protección adecuada de información cando se produzan violacións de seguridade, ou cando o nivel de protección que require a información non se poida alcanzar utilizando os dispositivos, ferramentas e aplicacións que se atopan á disposición dos operadores económicos.

As tres excepcións son razoables; a primeira non vén expresamente recollida nas directivas (susitando dúbidas sobre a pureza da transposición)¹⁴, mentres que as outras dúas si¹⁵, e as tres están suxeitas a un mesmo requisito: que o órgano de contratación motive nun informe específico as razóns polas que considera necesario empregar medios distintos dos electrónicos. Este informe constitúe unha peza clave nos procedementos de contratación que se inicien tras a entrada en vigor da lei ata que se normalice plenamente a contratación electrónica. Convén notar que, se o órgano de contratación non articula expresamente estas excepcións mediante o seu informe motivado, o medio electrónico é obrigatorio, caso en que pode suceder que algún licitador non repare niso (a escuridade normativa contribúe ao

14 Especialmente crítico móstrase MARTÍNEZ GUTIÉRREZ, R., "Régimen general de la administración electrónica en la contratación pública. La presentación de ofertas electrónicas", cit., pp. 1932 e ss., coas deficiencias da LCSP na transposición das directivas polo que se refire á imposición da canle electrónica.

15 Véxanse os considerandos 53 e ss. e o artigo 22 da Directiva 2014/24/UE.

erro) e presente a súa oferta por medios presenciais. En tal caso, calquera competidor está lexitimado para impugnar a admisión da oferta, ao terse infrinxido o deber de relacionarse por medios electrónicos.

Isto sucedería sempre que a Administración dispoña de medios electrónicos mediante os que presentar as ofertas, non exceptuase expresamente o deber de relacionarse por medios electrónicos e haxa uns licitadores que cumpran o deber e outros que non. Pero a cuestión tamén nos leva a pensar noutras consecuencias de incumprimento pola Administración se non implantou materialmente os medios axeitados para a presentación de ofertas: pode darse o caso de que un licitador faga a presentación mediante o rexistro electrónico e logo impugne as demais, realizadas por medios presenciais? Este suposto non parece realizábel pola propia dinámica do procedemento, articulándose as ofertas mediante a súa presentación en sobres pechados e independentes, e establecéndose nos anuncios e pregos os seus lugares de presentación física: non se alcanza como atender estes requirimentos mediante unha presentación electrónica en que dificilmente se pode satisfacer unilateralmente a encriptación unilateral dun ficheiro para que sexa posteriormente accesible con garantías de confidencialidade e integridade no momento de abrirse as plicas. Entendo que neste caso o máximo que pode facer un licitador é impugnar o anuncio de licitación no caso de que non estableza deber de presentar as ofertas por medios electrónicos e o órgano de contratación non xustifícase expresamente por que.

Como peche desta problemática, volvamos ao tema da asimetría. As directivas queren que os licitadores dispoñan *en todo caso* dun medio electrónico para a presentación de ofertas, co fin de que *voluntariamente* poidan facer uso da canle mesmo cando a presentación non sexa preceptiva por ese medio¹⁶. A realidade das cousas dista moito de cumprir este mandato, especialmente, como xa se dixo, nas entidades locais. Na mesma liña, cabe dicir que abunda o caso de administracións que non articularon servizos básicos de Administración electrónica, como as notificacións ou o acceso ao expediente. Ata agora, estes graves incumprimentos, que ademais xeran enormes incertezas nos operadores económicos, non se están a ver correspondidos con consecuencias, polo menos ata a data. Non obstante, en apartados sucesivos comentaremos os efectos que se deben predicar dalgúns destes incumprimentos, como a omisión de publicidade activa nos perfís de contratante ou a inexistencia de plataformas de notificación electrónica.

4 Puntos de acceso electrónico na contratación pública

O xuízo peyorativo que merece a contratación electrónica non se estende ao punto que abordamos agora, en que se produciron significativos e oportunos avances. Perdura non obstante a crítica en canto á desconexión que manifesta este réxime coa lexislación administrativa básica-común, xa que se bota en falta unha concordancia das previsións da LCSP sobre o perfil de contratante e a plataforma de contratación co que dispón a LRXSP en relación coa sede electrónica e coas previsións da LPAC acerca do Punto de Acceso Xeral¹⁷. Ao meu

16 Así se desprende do considerando 52 e do artigo 22 da Directiva 2014/24/UE.

17 Así, os requisitos e as características que o artigo 63.7 LCSP predica do perfil do contratante son análogos aos que establece o artigo 38 LRXSP para a sede. Non obstante, esta situación xa se daba coa anterior LCSP e non merece máis comentario para os efectos deste traballo, centrado en expor novidades e non en desenvolver o conxunto de cuestións implicadas na contratación electrónica.

xuízo, que comparte Martín Delgado¹⁸, o perfil de contratante debería aloxarse na sede, e ser accesible desde o PAX da Administración actuante. Neste caso concreto, o reproche de autismo que merece a LCSP refírese tamén ás previsións da Lei 19/2013, de transparencia, acceso á información e bo goberno¹⁹.

4.1 O perfil de contratante: un claro incremento da publicidade e o control da contratación pública

A potenciación do perfil do contratante é, ao meu xuízo, unha das maiores virtudes da LCSP. Prodúcese un incremento exponencial da información que debe difundirse por ese medio, mellorando non só a transparencia pública, senón tamén a tutela xudicial efectiva de todos os operadores económicos, que dispoñen dunha relevantísima canle de subministración dos datos que necesitan para controlar o axeitado funcionamento do mercado dos contratos públicos, resultándolles moito máis doado desprezar labores de vixilancia e articular recursos correlativos cando comprobren que non se licitaron prestacións que as directivas e a lei queren que se abran ao mercado, como por exemplo sucede cos modificados, a superación dos limiares dos contratos menores ou os encargos a medios propios personificados. Para visualizar o potente instrumento de transparencia e control que a partir deste momento representa o perfil do contratante, convén inventariar (sinteticamente) os contidos que deberán publicarse nel, a saber:

- a) Os órganos de contratación e, en particular, a composición das mesas (art. 63.5).
- b) Os distintos actos e fases de tramitación (art. 63.3): memoria xustificativa, obxecto, duración, orzamentos, pregos, anuncios e licitacións, licitadores participantes, adxudicacións, desertos...
- c) Recursos que se interpoñan contra as adxudicacións, a suspensión, a anulación... (art. 63.5).
- d) Encargos a medios propios (art. 63.6).
- e) Consultas preliminares do mercado (art. 115).
- f) Modificados (art. 203.3).

A lei establece un réxime especial para os contratos menores (art. 63.4), que pretende evitar a reiteración de xestión á cal obrigaría a publicación continua de información relativa a estes contratos. A primeira previsión neste sentido é que a publicación poderá realizarse trimestralmente; desta sorte, o máis frecuente será que se organicen remesas periódicas de publicación destes datos no perfil a cada trimestre vencido do ano natural. A información a publicar para este tipo de contratos será, polo menos, o seu obxecto, duración, o importe de adxudicación, incluído o imposto sobre o valor engadido, e a identidade do adxudicatario, ordenándose os contratos pola identidade do adxudicatario. Isto último é da máxima importancia, pois ao listarse os contratos por adxudicatario aparecerán consecutivamente

18 Véxase MARTÍN DELGADO, I., "La difusión e intercambio de información contractual a través de medios electrónicos. Publicidad, notificacións e comunicacións electrónicas", Gamero Casado, E. (dir.), *Tratado de procedimientu administrativo común y réxime jurídico básico del sector público*, tomo 1, Tirant lo Blanch, Valencia, 2017, pp. 1976 e ss.

19 Unha norma que aparece citada tres veces ao longo da LCSP, pero nunca en relación co tema en exame.

todos os que subscribíse, facilitándose o cálculo dos limiares máximos de contratación anual que a LCSP impón. A forma en que se está a xeneralizar o cumprimento do réxime dos contratos menores é mediante a creación dunha sección específica do perfil do contratante dedicada á publicación destes contratos (analogamente ao que está a suceder cos encargos a medios propios). Por outra banda, exceptúanse de publicación os contratos cuxo valor estimado fose inferior a 5.000 euros, sempre que o sistema de pagamento utilizado polos poderes adxudicadores fose o de anticipo de caixa fixa ou outro sistema similar para realizar pagamentos menores; ao meu xuízo, esta previsión desnaturaliza todo o garantismo subxacente no resto da regulación, e artella unha vía relativamente doada para esquivar as limitacións e os controis que xogan sobre os contratos menores. Compréndese que non se deba publicar no perfil unha facturiña de papelería por un cartucho de folios, pero elevar o limiar da excepción ata os 5.000 euros paréceme levala demasiado lonxe.

Tamén é novidoso que o artigo 63.1, parágrafo 2.º, exixa que o acceso ao perfil do contratante sexa libre, sen custo e sen identificación previa. Permite que se requira identificación para servizos especiais ou cualificados, como por exemplo subscricións, envío de alertas, comunicacións electrónicas e envío de ofertas, entre outras. Toda a información contida nos perfís de contratante publicarase en formatos abertos e reutilizables, e permanecerá accesible ao público durante un período de tempo non inferior a 5 anos, sen prexuízo de que se permita o acceso a expedientes anteriores ante solicitudes de información.

En canto ás consecuencias derivadas da publicación de actuacións no perfil do contratante, ademais do acurtamento dos prazos que se establece en diferentes preceptos diseminados por todo o corpo normativo, son particularmente salientables as dúas seguintes. En primeiro lugar, o cómputo do prazo de interposición do recurso especial iníciase xeralmente o día seguinte á publicación do acto correspondente no perfil do contratante (art. 50); pero, ao meu xuízo, esta consecuencia da publicación sobre a eficacia fronte a terceiros é predicable de *todos* os actos ou actuacións que deben publicarse no perfil, e non só para os efectos do recurso especial. Deste xeito, o prazo de impugnación dos contratos menores (por exemplo, por superarse o limiar máximo anual de contratación), ou dos encargos a medios propios, comeza no momento da súa publicación no perfil, polo que é o único medio que teñen os operadores económicos de verificar a súa adecuación a dereito e exercer correlativamente as accións ao seu alcance, o cal equivale a dicir (sempre na miña opinión) que, mentres tales actuacións non se publiquen, resultarán impugnables *sine die*. O contrario consentiría consagrar unha impunidade inadmisíbel á luz das garantías que esta lei quere erixir ante eventuais abusos que restrinxan a competencia.

A segunda consecuencia expresa que establece a lei é –art. 39.2 c)– a nulidade dos contratos cuxo anuncio de licitación non se publicase no perfil, unha previsión acertadísima e exemplar que abunda na mensaxe de implacabilidade sobre os incumprimentos anteriormente aludida.

4.2 As plataformas de contratación

É de significar a mellora que a LCSP representa tamén neste punto. Cando se implantou o perfil do contratante no ano 2007, pretendíase mellorar a publicidade das licitacións, facilitando o acceso universal a todos os operadores económicos, cousa que se dificultaba cando a publicación tiña lugar en diarios oficiais e o único xeito de estar cabalmente informado era contratando servizos especializados de alerta prestados por empresas especializadas no

Regap

ESTUDIOS

ramo. Non obstante, a imprevisión dun punto que centralizase todas as publicacións provocou un perturbador efecto multiplicador das fontes de información, pois xa non só cada Administración territorial tería o seu perfil, senón que tamén os crearon entidades públicas e privadas do seu conglomerado organizativo que estaban vinculadas por esa exigencia. A Plataforma de Contratación do Estado só mitigou o problema nas licitacións do sector público estatal, pero finalmente os operadores económicos seguiron atados á contratación de servizos de alerta, que agora rastrexaban os perfís de toda a enorme galaxia organizativa do sector público.

Para remediar esta necesidade, o novo réxime das plataformas de contratación disposto polo artigo 347 LCSP prevé as seguintes determinacións:

1. Existirán dúas modalidades de plataforma: a do Estado e as que queiran crear as comunidades autónomas.
2. A plataforma do Estado integrará os perfís do contratante de todo o sector público estatal.
3. As comunidades autónomas poderán crear as súas propias plataformas ou aloxarse na do Estado. No primeiro caso, existirá unha interconexión que permita coñecer a partir da plataforma do Estado as licitacións e os procedementos que se articulen a través da plataforma autonómica.
4. Os perfís de contratante das entidades locais deberán optar necesariamente, e no conxunto da súa organización, por integrarse na plataforma do Estado ou a da comunidade autónoma en que radiquen (en caso de que exista).

O resultado destas previsións xa pode comprobarse na Plataforma de Contratación do Estado²⁰: algunhas CCAA aloxaron nela os seus perfís do contratante²¹, mentres que outras CCAA crearon as súas propias plataformas e se conectaron á estatal²². Polo que se refire ás entidades locais, o modelo masivamente seguido é o de integrarse na plataforma do Estado.

O problema reside en que non se prevén consecuencias fronte á infracción deste deber de aloxamento ou interconexión dos perfís de contratante de todo ente do sector público coas correlativas plataformas de contratación, diferenza (como vimos) da sanción de nulidade do contrato que se contempla cando o anuncio de licitación non se publique no perfil. Esta circunstancia, engadida ao atraso que se acumula na integración ou aloxamento de perfís nas plataformas, fai presaxiar que sigan sendo necesarios os servizos de alerta de entidades especializadas para estar puntualmente informado das licitacións que teñan lugar²³.

5 Identificación, sinatura e apoderamento electrónicos

As sinaturas admisibles nos procedementos de contratación, conforme o disposto na D.A. 16.ª.1 f), son as que determine mediante orde o Ministerio de Facenda e Función Pública. Isto

20 Accesible en <https://contrataciondelestado.es/wps/portal/plataforma> (31 de maio de 2018).

21 Castela-A Mancha, Comunidade Valenciana, Baleares, Extremadura, Cantabria, Aragón, Castela e León, Canarias e Melilla.

22 Cataluña, País Vasco, Asturias, A Rioxa, Comunidade de Madrid, Galicia, Rexión de Murcia, Andalucía, Navarra e Ceuta.

23 O problema que se vén experimentando nos tempos temperáns de vixencia da LCSP é que o volume de solicitudes de integración non permite xestionar o proceso coa celeridade suficiente: está suxeito á interoperabilidade dos sistemas, que leva o seu tempo articular.

constitúe unha novidade importante, antes exixíase sinatura electrónica recoñecida (avanzada no caso da Lei 25/2013, de factura electrónica): o réxime español da sinatura electrónica na contratación pública viña sendo máis restritivo que o establecido no marco europeo, cun exceso de garantismo que casaba mal coas directivas e que agora parece superarse. Este desenvolvemento regulamentario, ao que cabe reprochar a insuficiente habilitación que xa puxemos de manifesto²⁴, aínda non se produciu, e mentres teña lugar debe entenderse aplicable a lexislación común: arts. 9 e ss. LPAC e arts. 42 e ss. LRXSP²⁵.

Notarase que tales preceptos non só aluden á sinatura, senón tamén á identificación electrónica. Non podía ser doutro xeito, pois alíñanse co marco normativo da UE, e concretamente co Regulamento 910/2014, do Parlamento Europeo e do Consello, do 13 de xuño, relativo á identificación electrónica e os servizos de confianza para as transaccións electrónicas no mercado interior e polo que se derroga a Directiva 1999/93/CE (ReIDAS)²⁶. Deste xeito, cabe predicar a plena existencia dos sistemas de identificación e sinatura que establece o ReIDAS (e, coherentemente con el, a LPAC e a LRXSP) nos procedementos de contratación electrónica, sen que resulte aceptable a súa restrición por orde ministerial.

En canto aos apoderamentos electrónicos, debe mencionarse a integración e a interoperabilidade do Rexistro Electrónico de Apoderamentos da Administración Xeral do Estado (art. 6 LPAC) co Rexistro Oficial de Licitadores e Empresas Clasificadas que impón o artigo 337.4 LCSP. O mesmo precepto exige que os órganos de contratación consulten este último rexistro para verificar a inscrición de poderes, consultando o resto de rexistros se o poder non estivese inscrito neste, que prevalece en caso de discrepancia fronte a calquera outro rexistro de apoderamentos; agora ben, se o Rexistro xeral está interconectado e é interoperable co de Licitadores, non debería existir discrepancia entre eles.

Regap

ESTUDIOS

6 Presentación de ofertas e documentos

En relación con este punto²⁷, o primeiro a notar é que a canalización dos escritos dos operadores económicos non ten por que realizarse mediante o sistema de rexistro electrónico único implantado polo artigo 16 LPAC, xa que a D.A. 17.ª se consagra por enteiro a determinar os requisitos que deben reunir as ferramentas e os dispositivos de recepción electrónica de ofertas que se implanten, dando con iso a entender que se pode empregar calquera que satisfaga tales exixencias. Aínda que sería preferible que o lexislador explicitase de mellor xeito a articulación entre un e outros, é razoable que existan plataformas específicas para a contratación pública en razón das particularidades que rodean este ámbito de actuación, algo que resulta evidente en procedementos como as poxas electrónicas, cuxa celebración

24 Idea na que tamén abunda FONDEVILA ANTOLÍN, J., “La subasta electrónica”, cit., pp. 2010 e ss.

25 Acerca da aplicación destes preceptos na contratación electrónica, véxase GIL CONDÓN, M.A., “La nueva regulación del procedimiento administrativo y su proyección e incidencia en los procedimientos en materia de contratación”, cit., pp. 1730 e ss.

26 Sobre as nocións técnicas de identificación e sinatura, véxase, por todos, ALAMILLO DOMINGO, I., “Identificación y firma electrónica. Nociones técnicas y marco jurídico general. Identificación y autenticación de los ciudadanos”, Gamero Casado, E. (dir.), *Tratado de procedimiento administrativo común y régimen jurídico básico del sector público*, tomo 1, Tirant lo Blanch, Valencia, 2017, pp. 675 e ss.

27 A análise por extenso desta cuestión é excelentemente abordada por MARTÍNEZ GUTIÉRREZ, R., “Régimen general de la administración electrónica en la contratación pública. La presentación de ofertas electrónicas”, cit., pp. 1909 e ss.; e MARTÍN DELGADO, I., “El uso de medios electrónicos en la contratación pública”, cit., pp. 1657 e ss. Polo demais, dado que esta materia ofrece escasas novidades, será así mesmo proveitosa a consulta de MARTÍNEZ GUTIÉRREZ, R., *La contratación pública electrónica*, cit., pp. 127 e ss.; e DOMÍNGUEZ-MACAYA LAURANA-GA, J., *Claves para una contratación pública electrónica eficaz*, cit., pp. 262 e ss.

require duns medios cuxas características fan inviable o uso do rexistro xeral, pero que tamén se estende a aspectos xerais, como a encriptación das ofertas para preservar a súa confidencialidade ata o momento mesmo da apertura das plicas. Máis alá de describir as garantías e as exixencias destes medios, a lei non establece o instrumento xurídico mediante o que se poden impor, polo que cabe que o anuncio de licitación e os pregos determinen os medios electrónicos que se utilizarán nese procedemento concreto. O máis destacable desta disposición é a inútil duplicidade en que incorre respecto da D.A. 16.ª.1, reiterando requisitos e exixencias que esta última xa impón con carácter xeral e que, polo tanto, tamén son predicables da presentación de escritos.

Unha importante novidade é a admisión de entregas por fases de ofertas, regulada na D.A. 16.ª.1 h). Consiste na posibilidade de envío da pegada electrónica da oferta, co que basta para entendela presentada, procedéndose á entrega da oferta propiamente dita no prazo de 24 h (en caso contrario, enténdese retirada). A pegada electrónica²⁸ é un código único que se lle asigna a un documento electrónico ao aplicarlle unha utilidade informática denominada función *hash*, na virtude da cal un documento concreto producirá sempre a mesma pegada dixital, polo que a achega da dita pegada permite verificar que un documento enviado posteriormente estivese efectivamente xerado no momento de enviar a súa pegada, de tal maneira que o envío da pegada equivalería á achega do documento en prazo sempre que o propio documento se presente posteriormente no período autorizado para iso. Esta razoable previsión pretende sortear problemas de colapso e caídas do sistema en datas críticas, inmediatas ao remate de prazos: cando estea saturado, resultará moito máis doado presentar tan só a pegada electrónica que a documentación completa, a cal cabe achegar nesas 24 horas extra con maior serenidade. Por outra banda, se a razón pola que se presenta unha pegada electrónica é a caída ou saturación do sistema, cabe pensar que o interesado presente o documento por outro medio que non sexa esa plataforma, xa que a autenticidade e a integridade do documento pode acreditarse mediante o cotexo da súa pegada electrónica coa pegada previamente presentada.

Polo demais, o resto de exixencias xa existían coa lei anterior e non requiren comentario para os efectos deste traballo.

7 Comunicacóns e notificacións electrónicas

Este é un dos puntos quentes da LCSP, en razón de tres factores combinados: 1) A imposición obrigatoria do medio electrónico para a práctica das notificacións administrativas; 2) O lamentable xeito en que a propia LCSP e a LPAC regulan as notificacións electrónicas²⁹; 3)

28 Pode verse a definición que aparece na páxina da plataforma de validación de sinaturas e certificados VALiDe (accesible en <https://valide.redsara.es/valide/faqs.html#24>; 31 de maio de 2018):

“Unha pegada dixital é un conxunto de datos asociados a unha mensaxe que permiten asegurar que a mensaxe non foi modificada. A pegada dixital ou resumo dunha mensaxe obtense aplicando unha función, denominada *hash*, a esa mensaxe, o que dá como resultado un conxunto de datos singular de lonxitude fixa. Unha función *hash* ten entre outras as seguintes propiedades:

- Dúas mensaxes iguais producen pegadas dixitais iguais.
- Dúas mensaxes parecidas producen pegadas dixitais completamente diferentes.
- Dúas pegadas dixitais idénticas poden ser o resultado de dúas mensaxes iguais ou de dúas mensaxes completamente diferentes.
- Unha función *hash* é irreversible, non se pode desfacer, polo tanto a súa comprobación realízase aplicando de novo a mesma función *hash* á mensaxe.

29 Para ampliar canto ao respecto se di aquí, debe consultarse MARTÍN DELGADO, I., “La difusión e intercambio de información contractual a través de medios electrónicos. Publicidad, notificacións e comunicacións electrónicas”, cit., pp. 1990 e ss.

O caótico modelo de implantación de plataformas de notificación administrativa que están a seguir as administracións públicas, xerándolles situacións de absoluta indefensión aos interesados. Vaiamos por partes.

A D.A. 15.ª.2 establece con carácter xeral que as notificacións e comunicacións terán lugar *exclusivamente* por medios electrónicos, aspecto en que incide o artigo 54 LCSP, ao insistir neste deber polo que se refire ao recurso especial en materia de contratación. A LCSP só admite dous medios electrónicos de notificación concretos: no enderezo electrónico habilitado único (EEHU) ou mediante comparecencia electrónica, cuestións reguladas na LPAC³⁰. Este *numerus clausus* de medios de notificación só o é en canto ás modalidades, pero non no seu número, xa que cada Administración pública puido crear o seu EEHU, e ademais poden existir tantas plataformas de notificación administrativa por comparecencia electrónica como lle praza aos órganos actuantes, que non atopan límite legal para proceder á súa creación. Esta circunstancia, unida aos outros dous puntos críticos en exame (o réxime xeral das notificacións electrónicas e o modelo de implementación seguido na práctica polas administracións públicas), está a desembocar nun fabuloso caos mediante o que se lles xeran innumerables situacións de indefensión aos cidadáns.

Para comprender cabalmente a situación, cómpre ter en conta varios elementos distintos: 1) Para que a práctica das notificacións administrativas reúna as garantías que predica a lei (integridade, autenticidade e non rexeitamento ou repudio en orixe e destino, seguridade, selos de tempo, etc.), non cabe utilizar para a súa práctica o correo electrónico convencional, senón que resulta necesario desenvolver plataformas específicas; 2) A LPAC regula o EEHU coa encomiable pretensión de que sexa único para todas as administracións, pero, facendo gala dunha lamentable torpeza, non conseguiu conferirlle ao precepto a redacción axeitada, polo que cada Administración está a desenvolver os seus propios EEHU e os seus propios Puntos de Acceso Xeral para acceder a eles, sen que os cidadáns dispoñan dun punto único ao que sequera voluntariamente poidan adherirse para recibir todas as notificacións administrativas que se lles envíen³¹; 3) Iso xera neste momento a ansiosa e incrible situación de que os cidadáns non poden saber se están a ser notificados en plataformas que creasen as administracións públicas, porque o brillante redactor da LPAC esqueceu exixir que, para que unha plataforma de notificación sexa verdadeiramente obrigatoria, non basta con que entre en vigor o deber de relacionarse por medios electrónicos, senón que ademais a Administración ten a sensata obriga de notificarlle previamente ese deber por conduto postal, indicándolle o punto de acceso en que a partir dese momento será notificado; 4) O réxime xurídico da práctica das notificacións electrónicas establecido no artigo 43 LPAC determina que, unha vez depositada na caixa de correos, se o interesado non accedeu ao seu contido, enténdese realizado o trámite e poden proseguir as actuacións, chegándose mesmo a retirar materialmente a notificación da caixa de correos ao día seguinte de que isto suceda, polo que, se o cidadán non ten a dilixencia de acceder cada dez días a todos os EEHU e a todas as plataformas de notificación (cuxa existencia mesmo descoñece) en que potencialmente se lle

30 Sobre o particular, acúdase a MARTÍN DELGADO, I., "Ejecutividad y eficacia de los actos administrativos. Las notificaciones administrativas", Gamero Casado, E. (dir.), *Tratado de procedimiento administrativo común y régimen jurídico básico del sector público*, tomo 2, Tirant lo Blanch, Valencia, 2017, pp. 2150 e ss.; e GAMERO CASADO, E., e FERNÁNDEZ RAMOS, S., *Manual básico de Derecho administrativo*, cit., pp. 559 e ss.

31 Esta interpretación que *de facto* vén sendo mantida polas administracións públicas tras a entrada en vigor da LPAC veu confirmarse pola STC do 24 de maio de 2018 (rec. 3628/2016), na que se promove unha interpretación conforme da LPAC en virtude da cal o Punto de Acceso Xeral ha de ser único para cada Administración, sen que sexa forzoso que *todas* as administracións conflúan nun mesmo e único punto de acceso, aínda que poidan integrarse no estatal mediante o oportuno instrumento xurídico (voluntario).

poden depositar notificacións electrónicas, pode suceder perfectamente (e dou fe como avogado de que esta situación é moito máis frecuente do que se pensa) que se notifiquen actos administrativos sen que o destinatario teña cabalmente maneira de saber que se lle enviou unha notificación e onde está depositada, decatándose do caso xa despois de consagrarse a perda de dereitos, cando por outras vías se apercibe diso: porque recibe unha notificación da Axencia Tributaria no EEU do Estado (no cal si adoita estar de alta); cando chama para informarse do estado do procedemento e se lle di que foi excluído deste; etc.; e 5) O artigo 41.6 LPAC establece que a Administración lles enviará un aviso de notificación aos interesados, mediante SMS ou correo electrónico convencional, suponse que para evitar que se vexan na necesidade de consultar reiteradamente as plataformas para verificar se eventualmente recibiron algunha notificación, pero esta sensata previsión o lexislador esqueceu arroupala co deber de que as administracións públicas soliciten do cidadán estes datos de contacto antes de enviarlles notificacións por correo electrónico (neste momento, non dispoñen nin sequera dun medio –que podería ser a carpeta cidadá– para presentar voluntariamente ese dato); e, por se fose pouco, o propio artigo 41.6 LPAC rexeita que a omisión do envío deste aviso supoña consecuencia ningunha, a pesar de que o aviso de notificación constitúe unha peza clave na arquitectura das notificacións electrónicas co fin de preservar axeitadamente as garantías dos cidadáns³². Todo moi edificante.

Levo clamando infrutuosamente contra esta situación desde 2002³³, cando o problema era preocupante desde o punto de vista xurídico pero polo menos non resultaba recorrente (o universo de obrigados ao medio electrónico era pequeno daquela); agora a situación é moitísimo máis grave, en atención ao incremento exponencial dos suxeitos obrigados a relacionarse por medios electrónicos, que na LCSP, como xa se viu, son todos. O remedio desta situación pasa necesariamente por unha reforma lexislativa, de carácter básico, que obrigue todas as administracións públicas a integrar os seus distintos EEU e plataformas de notificación mediante comparecencia electrónica nun punto único de acceso electrónico onde os cidadáns poidan acceder doadamente para consultar todas as notificacións que reciban, e configurándose esa plataforma integral de notificación coa posibilidade de que o interesado facilite os seus datos de contacto para avisos de notificación –artigo 41.6 LPAC– (teléfono para os efectos de envío de SMS e enderezo de correo convencional), que obrigatoriamente deben consultar e utilizar todas as administracións para remitirlles tales avisos.

Para concluír este apartado, convén consignar a importante especialidade que establece a D.A. 15.ª.1, parágrafo 2: se o acto se publicou en perfil de contratante, en notificación por comparecencia (non EEU), a notificación produce efectos desde o mesmo día de envío da notificación ou aviso de posta á disposición, o cal representa unha regra distinta da establecida con carácter xeral no artigo 43 LPAC, conforme o cal a notificación produce efectos desde o momento en que se acceda ao seu contido (ou transcorran dez días desde o seu depósito). Pola contra, a dicir da propia D.A. 15.ª.1, parágrafo 2.º, se o acto non se publicou no perfil do contratante, a notificación produce efectos desde a súa recepción polo interesado: ante a dúbida que suscita esta previsión concreta, que non aclara se a recepción a que alude é na caixa de correo do destinatario ou pola contra fai referencia ao momento en que este

32 Véxanse MARTÍN DELGADO, I., “Ejecutividad y eficacia de los actos administrativos. Las notificaciones administrativas”, cit., pp. 2162 e ss.; e GAMERO CASADO, E., e FERNÁNDEZ RAMOS, S., *Manual básico de Derecho administrativo*, cit., pp. 576 e ss.

33 En GAMERO CASADO, E., “La notificación por correo electrónico tras la Ley 24/2001, de 27 de diciembre”, *Revista Española de Derecho Administrativo*, n. 116, 2002, pp. 501 e ss. Só pasaron 16 anos, insuficientes para que o lexislador capte a mensaxe. Posteriormente insítese noutras moitas achegas que non vén ao caso citar agora.

accede ao seu contido desde un equipo terminal, ao meu xuízo debe prevalecer esta última interpretación, por ser o réxime que se aplica con carácter xeral ás notificacións electrónicas na LPAC.

Malia todo o anterior, a D.A. 15.ª.1, parágrafo 3.º, establece ademais que o requisito de publicidade no perfil de contratante non resultará aplicable ás notificacións practicadas con motivo do procedemento de recurso especial polos órganos competentes para a súa resolución computando os prazos desde a data de envío desta ou do aviso de notificación, se fose mediante comparecencia electrónica.

8 Especialidades “electrónicas” nos procedementos xerais de adxudicación

A LCSP inclúe unha serie de disposicións que agora compilamos nun sintético ramallete para dar conta dalgunhas especialidades que se producen cando se empregan medios electrónicos³⁴.

No procedemento aberto as especialidades son as seguintes:

- Redución de prazos para presentación de proposicións [arts. 156.3 c) e 156.4]:
 - Poderase reducir en 5 días o prazo xeral de presentación de ofertas cando se admita a presentación por medios electrónicos.
 - Aplicable a contratos de obras, subministracións, servizos e concesións (de obras e servizos).
- Cabe prescindir do acto público de apertura da oferta económica cando se preveña a licitación por medios electrónicos (art. 157.4).
- Procedemento aberto simplificado (art. 159):
 - Só será necesario publicar o anuncio de licitación no perfil de contratante.
 - Toda a documentación debe estar dispoñible no perfil.
 - A valoración das ofertas poderá facerse automaticamente mediante dispositivos informáticos.
 - Garantirase electronicamente que a apertura de ofertas non poida facerse ata a finalización do prazo de presentación.

E no procedemento restrinxido establécense estas outras:

- Os pregos e demais documentación serán accesibles por medios electrónicos, indicándose na invitación (art. 163.2).

³⁴ Outro sumario punteiro deste tipo de innovacións pode verse en CASES PALLARES, J., “La contratación electrónica en el marco de la Ley de Contratos del Sector Público”, cit., pp. 49 e ss.

- Redución do prazo de presentación de proposicións en 5 días se se aceptan ofertas por medios electrónicos [art. 164.1 c)].

9 Novidades en materia de poxa electrónica e sistemas dinámicos de adquisición

Polo que se refire á poxa electrónica, agora regulada no artigo 143 LCSP, non se manifestan novidades significativas³⁵. A lei anterior cualificáboas como procedemento *iterativo*, mentres agora o designa como *repetitivo*, termo de similar significado co que sinxelamente se quereda ser máis claro. O último inciso do apartado 1 engade que o dispositivo automatizado que soporte a poxa incita a velar por que o dispositivo permita un acceso non discriminatorio e dispoñible de forma xeral, así como o rexistro inalterable de todas as participacións no proceso de poxa. O apartado 2 puntualiza que as especificacións do contrato se deben establecer de xeito preciso *nos pregos*, e incide en que os elementos a cujos valores se refire a poxa deben ser obxectivos, ofrecendo exemplos de prestacións intelectuais que non poden ser obxecto deste procedemento, como os servizos de enxeñaría, consultoría e arquitectura; no apdo. 11 tamén prohibe a poxa electrónica para contratos cuxo obxecto teña relación coa calidade alimentaria. En canto aos procedementos en que se pode aplicar a poxa electrónica, o apdo. 2 non menciona agora as licitacións con negociación.

Polo que se refire aos sistemas dinámicos de adquisición (SDA), a LCSP introduce importantes novidades que melloran o réxime anterior, como sinalou coidadosamente Domínguez-Macaya³⁶, a quen seguimos neste punto. A directiva potencia claramente este instrumento de racionalización, máis vantaxoso que o acordo marco, e resolve os seus principais problemas. Un primeiro grupo de novidades ten lugar nos artigos 223 a 226 LCSP, dedicados especificamente aos SDA, onde se resalta o carácter integramente electrónico do procedemento (arts. 223.2 e 224.4) e suprímese a limitación a 4 anos, aplicándose a xeral do artigo 29 (5 anos para subministracións e servizos de prestación sucesiva); en calquera caso, os pregos especificarán a duración. Por outra banda, substitúese o procedemento aberto polo restrinxido, pero sen limitación de candidatos admisibles (art. 224.1 e 2), facendo pois innecesarias as ofertas indicativas. É tamén novidosa a posibilidade de dividir o sistema en categorías de produtos, obras ou servizos, debendo especificarse os criterios de selección aplicables en cada categoría (art. 224.3); decláranse admisibles o volume máximo de contratos e as demarcacións xeográficas de execución, entre outros (art. 223.3). Tamén se producen algúns cambios en canto aos prazos: mínimo de 30 días para presentar solicitudes de participación (art. 225.2) e mínimo de 10 días para presentación de ofertas (art. 226.3). Doutra banda, régulanse expresamente as ofertas irregulares ou inaceptables (art. 226.4): as que non se axusten aos pregos ou presentadas fóra de prazo, as que mostren indicios de corrupción

35 Véxase FONDEVILA ANTOLÍN, J., "La subasta electrónica", cit., pp. 2051 e ss.; e MARTÍNEZ GUTIÉRREZ, R., "Los procedimientos de contratación pública electrónica. Subasta electrónica y sistemas dinámicos de adquisición", Gimeno Feliú, J.M. (dir.), *Estudio sistemático de la Ley de Contratos del Sector Público*, Aranzadi Thomson Reuters, Cizur Menor, 2018, pp. 1205 e ss., así como, do mesmo autor, *La contratación pública electrónica*, cit., pp. 224 e ss.

36 Véxase DOMÍNGUEZ-MACAYA LAURNAGA, J., "Los sistemas dinámicos de adjudicación: unos cambios de calado", Gamero Casado, E., e Gallego Córcoles, I. (dirs.), *Tratado de contratos del sector público*, 3 vols., Tirant lo Blanch, Valencia, 2018, pp. 2078 e ss. Tamén MARTÍNEZ GUTIÉRREZ, R., *La contratación pública electrónica*, cit., pp. 201 e ss.; e, do mesmo autor, "Los procedimientos de contratación pública electrónica. Subasta electrónica y sistemas dinámicos de adquisición", cit., pp. 1218 e ss.

ou colusión e as consideradas anormalmente baixas ou cuxos prezos superen o orzamento base de licitación.

Pero tamén se aprecia toda outra serie de novidades acerca dos SDA diseminadas ao longo da lei. Así, o artigo 100.3 establece neste caso a innecesariedade do orzamento base de licitación, aínda que cómpre calcular o valor estimado do conxunto de contratos do sistema (art. 101.13). Polo que se refire ás garantías, establécese a posibilidade de fixar a provisional a prezo concertado, sen que poida superar o 3 % do valor estimado do contrato (art. 106.2), mentres que a definitiva pode determinarse estimativamente ou para cada contrato (art. 107.5). Respecto á perfección do contrato, nos SDA prodúcese pola adxudicación, non mediante formalización (art. 36), que aquí non é necesaria (art. 153). Ademais, inclúese expresamente os SDA no ámbito do recurso especial en materia de contratación, sen limiares mínimos, artigo 44.1 b), pero o recurso contra a adxudicación non ten efecto suspensivo (art. 53). Por último, a publicación das adxudicacións no perfil de contratante poderá ter lugar trimestralmente, nos 30 días seguintes ao remate de cada trimestre (art. 154.4).

10 Catálogos electrónicos

Para concluír, convén facer mención aos catálogos electrónicos, que están expresamente previstos no considerando 68 e no artigo 36 da Directiva 2014/24, entre outras técnicas e instrumentos para a contratación electrónica e agregada como as poxas e os SDA que acabamos de analizar, precepto que non foi trasposto ao dereito interno, o que levou algún autor a afirmar que non poden utilizarse en España, mentres que o sentir maioritario, co que me aliño, é predicar o efecto directo do artigo 36 da directiva³⁷.

Os catálogos electrónicos son indubidablemente un instrumento moi útil para potenciar a eficiencia dos procedementos de contratación, tanto polo que concirne aos licitadores como polo que respecta á xestión da información para os efectos de adxudicación do contrato. Sen que poidamos dedicarlle aquí a amplitude que merece o estudo desta cuestión (para o que remitimos ás excelentes achegas de Gallego³⁸ e Martínez³⁹), en calquera caso, dado que esta técnica consiste na posibilidade de que se obrigue a presentar as ofertas mediante un formato electrónico concreto, parece que cabe englobala entre os poderes recoñecidos ao órgano de contratación –en particular, D.A. 16.ª.1. j)–, polo que non debe existir obxección á súa implantación.

O catálogo electrónico é, en efecto, a especificación previa dun formato concreto estandarizado para a organización e presentación da información por licitadores (p. ex., unha folla de cálculo). En canto á súa finalidade, persegue un incremento da competencia, pero tamén a racionalización da contratación: reduce a oferta do operador aos produtos predeterminados

37 Nesta posición, MARTÍNEZ GUTIÉRREZ, R., “Régimen general de la administración electrónica en la contratación pública. La presentación de ofertas electrónicas”, cit., pp. 1939 e ss.; e os tribunais administrativos de recursos contractuais, os cales aprobaron conxuntamente un documento en que recolleron os artigos das directivas que consideraban directamente aplicables en España ao superarse o seu prazo de transposición, entre os que se atopaba o 36, relativo aos catálogos electrónicos. Diso tamén se fai eco C CARBONERO GALLARDO, J.M., “Cuadro sobre el efecto directo de las Directivas Europeas de Contratación Pública y Concesiones 2014, según el documento elaborado y publicado por los Tribunales Administrativos de Contratación Pública”, *El Consultor de los Ayuntamientos*, La Ley 4239, 2016.

38 Véxase GALLEGO CÓRCOLES, I., “Electronic Catalogues under Directive 2014/24: Simplifying Procedures and Increasing Efficiency”, *Public Procurement Law Review*, n. 3, 2018, pp. 109 e ss.

39 MARTÍNEZ GUTIÉRREZ, R., “Régimen general de la administración electrónica en la contratación pública. La presentación de ofertas electrónicas”, cit.

por órgano de contratación, aforra tempo e recursos no tratamento das ofertas por órgano de contratación e permite a reutilización do catálogo para novas ofertas. Pode impo-lo órgano de contratación en todos os procedementos en que exixa canle electrónica, pero son idóneos para operar en acordos-marco e SDA. Aínda que, como xa se dixo, o instrumento tamén beneficia o licitador na medida en que lle permite estruturar a información e presentala do mellor xeito para o seu procesamento polo poder adjudicador, a directiva recoñécelle ao licitador a posibilidade de presentar documentación complementaria, sempre que iso lle permita expor de mellor maneira as especificacións da súa oferta.

Bibliografía

- ALAMILLO DOMINGO, I., "Identificación y firma electrónica. Nociones técnicas y marco jurídico general. Identificación y autenticación de los ciudadanos", Gamero Casado, E. (dir.), *Tratado de procedimiento administrativo común y régimen jurídico básico del sector público*, tomo 1, Tirant lo Blanch, Valencia, 2017
- CAMPOS ACUÑA, C., "¿Contratación pública electrónica obligatoria? La visión del Proyecto de Ley de Contratos del Sector Público a la luz de la Ley 39/2015", *Contratación Administrativa Práctica*, n. 147, 2017.
- CAMPOS ACUÑA, C. (dir.), *La nueva contratación pública en el ámbito local. Claves para una contratación electrónica y transparente*, El Consultor-Wolters Kluwer, Madrid, 2018.
- CARBONERO GALLARDO, J. M., "Cuadro sobre el efecto directo de las Directivas Europeas de Contratación Pública y Concesiones 2014, según el documento elaborado y publicado por los Tribunales Administrativos de Contratación Pública", *El Consultor de los Ayuntamientos*, La Ley 4239, 2016.
- CASES PALLARES, J., "La contratación electrónica en el marco de la Ley de Contratos del Sector Público", *Cunial. Revista de Estudios Locales*, n. 205 (monográfico sobre a nova Lei de contratos do sector público), 2017.
- COTINO HUESO, L., "El derecho y el deber de relacionarse por medios electrónicos (art. 14.2 LPAC). Asistencia en el uso de medios electrónicos a los interesados (art. 12 LPAC)", Gamero Casado, E. (dir.), *Tratado de procedimiento administrativo común y régimen jurídico básico del sector público*, tomo 1, Tirant lo Blanch, Valencia, 2017.
- DOMÍNGUEZ-MACAYA LAURNAGA, J., *Claves para una contratación pública electrónica eficaz*, La Ley-El Consultor-Wolters Kluwer, Madrid, 2011.
- DOMÍNGUEZ-MACAYA LAURNAGA, J., "Los sistemas dinámicos de adjudicación: unos cambios de calado", Gamero Casado, E., y Gallego Córcoles, I. (dirs.), *Tratado de contratos del sector público*, 3 vols., Tirant lo Blanch, Valencia, 2018.
- FONDEVILA ANTOLÍN, J., *La e-Administración y la contratación pública, en especial la subasta electrónica*, CEMCI, Granada, 2013.
- FONDEVILA ANTOLÍN, J., "La subasta electrónica", Gamero Casado, E., e Gallego Córcoles, I. (dirs.), *Tratado de contratos del sector público*, 3 vols., Tirant lo Blanch, Valencia, 2018.

- GALLEGO CÓRCOLES, I., "Contratación pública e innovación tecnológica", *Revista Española de Derecho Administrativo*, n. 184, 2017.
- GALLEGO CÓRCOLES, I., "Electronic Catalogues under Directive 2014/24: Simplifying Procedures and Increasing Efficiency", *Public Procurement Law Review*, n. 3, 2018.
- GALLEGO CÓRCOLES, I., "El Derecho de la contratación pública: evolución normativa y configuración actual", Gamero Casado, E., e Gallego Córcoles, I. (dirs.), *Tratado de contratos del sector público*, 3 vols., Tirant lo Blanch, Valencia, 2018.
- GAMERO CASADO, E., "La notificación por correo electrónico tras la Ley 24/2001, de 27 de diciembre", *Revista Española de Derecho Administrativo*, n. 116, 2002.
- GAMERO CASADO, E., "Las reglas generales de la contratación electrónica en la Ley 30/2007, de Contratos del Sector Público", *Revista Andaluza de Administración Pública*, n. 71, 2008.
- GAMERO CASADO, E., "Panorámica de la Administración electrónica en la nueva legislación administrativa básica", *Revista Española de Derecho Administrativo*, n. 175, 2016.
- GAMERO CASADO, E., e FERNÁNDEZ RAMOS, S., *Manual básico de Derecho administrativo*, Tecnos, Madrid, 2017.
- GAMERO CASADO, E., e GALLEGO CÓRCOLES, I. (dirs.), *Tratado de contratos del sector público*, 3 vols., Tirant lo Blanch, Valencia, 2018.
- GARCÍA JIMÉNEZ, A., "El sistema electrónico de contratación pública chileno: Chilecompra", *Revista de Administración Pública*, n. 219, 2016.
- GIL CONDÓN, M. A., "La nueva regulación del procedimiento administrativo y su proyección e incidencia en los procedimientos en materia de contratación", Gimeno Feliú, J. M. (dir.), *Estudio sistemático de la Ley de Contratos del Sector Público*, Aranzadi Thomson Reuters, Cizur Menor, 2018.
- GIMENO FELIÚ, J. M. (dir.), *Estudio sistemático de la Ley de Contratos del Sector Público*, Aranzadi Thomson Reuters, Cizur Menor, 2018.
- MARTÍN DELGADO, I., "Contratación pública y procedimiento administrativo común: una reflexión general sobre el uso obligado de los medios electrónicos en los procedimientos de contratación", *Contratación Administrativa Práctica*, n. 147, 2017.
- MARTÍN DELGADO, I., "La difusión e intercambio de información contractual a través de medios electrónicos. Publicidad, notificaciones y comunicaciones electrónicas", Gamero Casado, E. (dir.), *Tratado de procedimiento administrativo común y régimen jurídico básico del sector público*, tomo 1, Tirant lo Blanch, Valencia, 2017.
- MARTÍN DELGADO, I., "Ejecutividad y eficacia de los actos administrativos. Las notificaciones administrativas", Gamero Casado, E. (dir.), *Tratado de procedimiento administrativo común y régimen jurídico básico del sector público*, tomo 2, Tirant lo Blanch, Valencia, 2017.

Regap

ESTUDIOS

- MARTÍN DELGADO, I., "El uso de medios electrónicos en la contratación pública", Gimeno Feliú, J. M. (dir.), *Estudio sistemático de la Ley de Contratos del Sector Público*, Aranzadi Thomson Reuters, Cizur Menor, 2018.
- MARTÍNEZ GUTIÉRREZ, R., *La contratación pública electrónica*, Tirant lo Blanch, Valencia, 2015.
- MARTÍNEZ GUTIÉRREZ, R., "Régimen general de la Administración electrónica en la contratación pública. La presentación de ofertas electrónicas", Gamero Casado, E. y Gallego Córcoles, I. (dirs.), *Tratado de contratos del sector público*, 3 vols., Tirant lo Blanch, Valencia, 2018.
- MARTÍNEZ GUTIÉRREZ, R., "Los procedimientos de contratación pública electrónica. Subasta electrónica y sistemas dinámicos de adquisición", Gimeno Feliú, J. M. (dir.), *Estudio sistemático de la Ley de Contratos del Sector Público*, Aranzadi Thomson Reuters, Cizur Menor, 2018.
- MEDINA ARNAIZ, T., "La apuesta europea por la contratación pública electrónica como buque insignia de la Administración electrónica", *Revista Aranzadi de Derecho y Nuevas Tecnologías*, n. 22, 2010.
- MORENO MOLINA, J. A., "Administración electrónica y contratación pública", Piñar Mañas, J. L. (dir.), *Administración electrónica y ciudadanos*, Thomson-Civitas, Cizur Menor, 2011.
- PUNZÓN MORALEDA, J., e SÁNCHEZ RODRÍGUEZ, F., *La utilización de medios electrónicos, informáticos y telemáticos en la Ley 30/2007, de contratos del sector público*, La Ley, Madrid, 2009.
- YÁÑEZ SÁNCHEZ, G., "Contratación pública electrónica obligatoria", *El Consultor de los Ayuntamientos y de los juzgados*, n. 23, 2017.